

Mijn oude Fontenoy

14 mei 2019

Een paar jaar geleden kwam ik nog eens naar Fontenoy, mijn kinderbuurt. Er was nog steeds geen huis verwoest, maar er was geen ziel meer in dit deel van de straat gelegen tussen de rue de l'Alma en de rue de la Lys. Ramen en deuren werden afgesloten met sintelblokken om elke 'herbezetting', elke overtreding, te voorkomen. De dood zweefde al boven deze eens zo levendige buurt.

Ik hoor nu van mijn oude vrienden dat alles verdwenen is en dat er nu bendes ontstaan waar we vroeger speelden. Mag het mij vergeven worden dat ik deze periode van mijn jeugd in herinnering breng, maar als er, zoals ik hoop, nog steeds velen zijn die het wisten, zullen ze alleen maar heimelijk een traan wegpinken bij de herinnering aan het leven, de gewoonten en de inwoners van dit inmiddels uitgewist tijdperk.

Voor ons had Fontenoy vrij duidelijke grenzen. Als we de assen rue de l'Alma en rue de Fontenoy nemen en zo een kruis vormen, strekte het zich uit van de rue Saint-Vincent de Paul tot de rue Henri Carette in de ene richting en van de rue Blanchemaille tot Château Wibaux in de andere richting. Deze grenzen omvatten secundaire straten zoals de rue Archimède, tenminste waar deze de rue de l'Alma raakte met op de ene hoek de bakkerij Broutin en op de andere de kruidenwinkel Gras. Het was een vrij rustige straat, voor mij gekenmerkt door twee opmerkelijke punten: onderaan de Archimède-school waar ik mijn lagere school bezocht (mijn vader had daar bezocht in de tijd van de heer Lerat, directeur). Terloops herinner ik u eraan dat de kinderen uit de buurt verdeeld waren over deze school, die van de rue Saint-Vincent (directeur Monsieur Vanneste) en die van de boulevard d'Halluin. Het tweede punt, helemaal bovenaan, het café "Au Mogador" waar mijn vrienden en ik, toen we tieners waren, veel biljart speelden. Niet ver van dit café kwam de dichtbevolkte Rue de la Lys uit op de kruising met de Rue de Fontenoy. Daar moeten, als mijn geheugen me niet bedriegt, een bekende kolenhandelaar hebben gewoond met de naam Boutteville en een zanger van het theaterkoor, Mr. Lodewick, die op het podium werd opgemerkt vanwege zijn klompvoet. Ik herinner me dat ik hem zag in "Grand Mongol", gespeeld in het Casino Grand'rue. Het andere deel van deze straat kwam uit op de rue Saint-Vincent de Paul. Terwijl op een van de trottoirs slechts enkele bewoonde huizen stonden, waaronder die van de heer Thérin, locoburgemeester, die mijn ouders en veel inwoners van Roubaix heeft getrouwd, liep de andere langs de fabriek van Lepoutre en de houtpakhuizen van het timmerbedrijf Derville (mijn vader werkte daar) die uitkwam aan de kant van de rue de l'Alma, tegenover de rue de la Redoute (momenteel rue Emile Moreau). De muren van deze pakhuizen waren niet vol, maar de stenen lieten, om het drogen van het hout te vergemakkelijken, gaten ertussen open, waardoor we erop konden klimmen of kleine briefjes verbergen waarvan de inhoud min of meer goed geschreven was en niets erg compromitterends bevatte.

Iets boven deze straat, en parallel, liep de rue de Cassel die, van de rue Saint-Vincent tot de rue de Fontenoy, alleen herenhuizen bevatte, maar tegenover deze laatste straat een opening had, het kasteelpark van Wibaux met zijn apotheek, ook een plaats die leuk was voor de lokale kinderen. Dit park, begrensd door een lange muur, liep uit op de rue Stéphenson, een uitbreiding van de rue Archimède, en leek voor ons kleintjes enorm. Zijn voogd Baptiste, een man met een houten been en een stevige snor, maakte ons altijd bang als hij verscheen en joeg ons genadeloos van elk gazon af. Wat betreft de stadstuinman, Georges, die werd opgeroepen om het te onderhouden, met het voordeel van de tijd, ik neem mijn hoed af voor hem als ik bedenk dat hij alle oppervlakken heeft gemaaid met een duwmaaier, zonder motor. Soms hield de buurtfeestcommissie er kermissen. De loterijen, de ritten vonden er plaats en toen wisten we niet meer hoe we deze hemelse plek moesten verlaten, behalve om onze moeder om een paar centen te vragen om tirlibibi te spelen.

Aan de andere kant van dit deel van de straat werden enorme pakhuizen gebouwd waar enorme balen wol of katoenen textielvezels werden opgestapeld. Al deze straten waren geplaveid met zware granieten zandsteen, die arbeiders, toen gekleed in losse fluwelen broeken die strak om de enkels zaten en hun middel omgord met goed flanel, heel vaak kwamen om ze weer op hun plaats te zetten. Nadat we ze die hadden verwijderd, plaatsten ze een laag heel geel zand terug, en met behulp van een stuk gereedschap, een soort bijl of houweel, gereduceerd tot zowel een hamer aan de ene kant

als een afgeplatte houweel aan de andere kant, plaatsten de arbeiders ze terug nadat ze een beetje zand hadden verwijderd. met de platte kant van het gereedschap en sloegen ze met de andere om ze waterpas te zetten. Voortdurend gebogen of op hun knieën deden deze mannen dit bijzonder zware werk onvermoeibaar, zonder grote stops.

Er was toen geen buitenlandse beroepsbevolking als we de meeste inwoners die tijdens de textielindustrie in Roubaix uit België waren gekomen, tot de Fransen te rekenen.

Le Fontenoy leek op een groot dorp, ook al waren de kerken vrij ver weg. De dichtstbijzijnde waren Saint-Joseph, waar ik in 1925 mijn communie deed, en de Notre-Dame dicht bij Place Chevreul. Elk voorjaar werden de gevels opnieuw geschilderd met een laag whitewash van min of meer getinte kalk, verdund in water, zoals dat in België nog steeds veel gebeurt. De basis was bedekt met koolteer, zwart en glanzend, die we gingen kopen bij de gasfabriek waarvan de enorme tanks in de rue de Tourcoing stonden.

In elk deel van de straat kenden de bewoners elkaar goed. Buren gaan gemakkelijk bij elkaar langs voor een kop koffie. Ik woonde dus in de rue de Fontenoy 146. Ik ben in 1914 geboren in het Hôpital de la Fraternité. Mijn moeder woonde toen als jonge bruid (mijn vader zat aan het front) in een klein huisje aan Cour Decock, rue de l'Alma. Nadat ik, zoals veel inwoners van Roubais, via Zwitserland en de Haute Savoie naar de Haute Marne was geëvacueerd, keerde ik in 1920 terug en vond mijn grootmoeder die op een van deze binnenplaatsen woonde met kleine tweekamerhuisjes op de begane grond en twee krappe kamers op de bovenverdieping, cour Delestrez, rue de Fontenoy. Mijn ouders hadden een huis gehuurd dat bijna uitkeek op deze binnenplaats om een klein bedrijfje in paraplu's en lederwaren te runnen. Toevallig werd dit huis ooit bewoond door mijn grootvader van vaders kant, Camille Vandeputte, beter bekend als "le Marbré", die er een café uitbaatte. Toen mijn ouders op een dag besloten om de twee ramen die als vitrines dienden te vervangen door een nieuwe, grotere en modernere vitrine en toen ze vervolgens de oude houten vloer, voorzien van gaten, vervingen, ontdekten we, waar de incassobalie stond, kleine zilveren munten die daar verloren waren gegaan...

Toen ik dit huis verliet, dat nu van ons was, had mijn grootvader zich op de hoek van de straat aan de overkant gevestigd, en de hele buurt kende het café van Camille, waar de timmerlieden uit Derville vaak kwamen en waar, in momenten van collectieve vreugde, de stoelen als paard dienden en harde schokken kregen als de ruiters door de kamer cirkelden, op het ritme van de "Blacksmiths' March".

Laten we dus terugkeren naar de burens wier namen ik ga noemen en die veel ouderen die deze krant lezen, zullen herkennen. We gaan richting rue de la Lys. Op de hoek van de rue de l'Alma was het café van Jojo Lemarchand. Deze laatste had daar een café-con ingericht waar elke zondag zangers kwamen optreden. Toen kwam het huis van de familie Bray met Julie, de moeder, Emile, de jongen die, geloof ik, kapper werd, en Luce, een van onze goede speelkameraadjes. Toen was het de parapluwinkel van mijn moeder die deze buurt waar iedereen haar kende onder de naam "Marie Paraplu" nooit zal verlaten.

Er was toen een klein steegje waar we heen moesten om ons water uit de pomp te halen en waar drie huizen stonden: dat van Arthur Joye, een voormalige kolenhandelaar. Voor zijn huis stond de schuur waar hij zijn auto stalde en waarvan de koetsingang, tot Arthur's grote woede, voor ons als een enorm schilderij diende. In het middelste huis woonde de familie Mervaille. Vader Camille was timmerman in Derville. De moeder Philomène zorgde voor haar twee jongens: Julien en Fernand. Julien de oudste was een van onze kameraden. Laten we verder gaan, na het porte cochère-schilderij vonden we nog een porte cochère: die van Henri Frites. Ik kende hem alleen onder de bijnaam die mijn ouders hem gaven, simpelweg omdat hij frietjes verkocht aan de deur van bioscoop Leleu. De naaste burens waren de Moutiers. Ze hadden een grote jongen die al te oud was om bij ons te zijn, maar zijn zus Clotilde kwam bij ons basketballen in de rue d'Alsace. We kwamen toen het meer burgerlijke huis tegen uit de tijd van Madame Lecomte. Albert, een lange jongeman die daar studeerde, en Yvonne, ook een speelkameraadje, woonden daar ook. Soms zagen we daar een familielid, een tekenleraar, meneer Bayens, die op een dag een schilderij van de straat maakte. Toen was het de familie Vandecaveye, de jeugdvriend en buurman van mijn vader, de familie Monié.

Mijn vader werkte ook bij Derville. Er waren verschillende jongens, waaronder Albert en Georges, een van mijn goede vrienden, en ook verschillende meisjes, waaronder Rachel. Hun burens, de Dehainins, waren kermisarbeiders. Toen kwam het huis van Florine, de moeder van mijn vriend Doyennette, bijna mijn broer zoals hij mij begeleidde toen ik jong was. Het was een gastvrij huis. Ik ging er bijna elke dag heen. Het was de ontmoetingsplaats voor vrienden: Julien, Charlot Georges, André, Roger, ikzelf. De familie Dambrine presenteerde zich vervolgens met hun dochter Jeanne, die ons, net als alle meisjes van de plaats, natuurlijk opmerkte.

Dus je ziet het bij ons was elk huis bekend, alsof de bewoners uit dezelfde familie kwamen. Ik woonde toevallig op andere plaatsen vanwege mijn beroep als leraar. Door mijn laatste baan, in Lille, vlakbij het gemeentehuis, kon ik, omdat zij in hetzelfde gebouw woonden als ik, mijn collega-directeuren van de kleuter- en meisjesscholen, de naburige cafetaria leren kennen, omdat ik daarheen moest telefoneren en dat is alles. Ik kende niemand anders.

Om te eindigen en in de rue de la Lys aan te komen, heb ik me nog de herinnering aan een huishouden waarvan de vrouw Romanie heette en de jongen Maurice. De Horquins, de familie Codron met onze vriend Pierre en de familie Bonte wiens zoon Julien deel uitmaakte van onze uitstapgroep. De familie Mention woonde samen met onze vriendin Charlot op een binnenplaats tussen de rue de la Lys en de pakhuizen aan de rue Cassel.

Als we op onze schreden terugkeerden, werd de andere kant van de straat ingenomen door de Lepoutre-fabriek, met op de hoek het ketelruim waar de as, de slakken en de grouches zoals ze het noemden, werd geloosd, en zagen we iemand komen om te sorteren en om de steenkoolsintels te verwijderen. Het bewijs dat onze gezinnen niet rijk waren en dat elke besparing goed was. Aan het einde van de fabriek zagen we het café "Brassard Rouge", waar de arbeiders van voedsel werden voorzien. Deze naam komt uit de oorlog van 14-18 waarin gedeporteerden, geloof ik, een armband van deze kleur om hun arm droegen. Tussen het café en de fabriek bevond zich echter de lange gang van een binnenplaats waar we konden rekenen op Charles Delmotte die werkte bij de Waterdienst aan de Rue de la Lys, Helene Tempermann, de jeugdvriendin van mijn vader, haar man en haar kinderen, oom Cyrille die nog steeds leveringen deed met zijn paardenkoets. Heel dichtbij was de winkel van schoenmaker Lecomte, familielid van de dame die er tegenover woonde. Toen kwam er een huishouden waarvan ik de naam vergeten was, met slechts één jongen, Marcel. Toen opende ik de gang van de binnenplaats van Delestrez waar mijn grootmoeder van moederskant Joséphine woonde, met als burens: de Hochedez, Arthur en Mary, Henri, Jacques naar wie haar nichtjes soms kwamen, inclusief Irène naar wie we allemaal omkeken, mijn woord. Het eerste huis op de binnenplaats maakte deel uit van het aangrenzende café dat werd gerund door een oudere man, erg dik, met een hoofd bedekt met kortgeknipt haar: Joseph Dhondt, getrouwd met Zulma en met hem zijn zoon Edouard en zijn kleinzoon Raymond Wadin. Hij was een zeer bekend personage in heel Roubaix, ex-agent van Antverpia, een verzekeringsmaatschappij en ik geloof hem ook als ik het me goed herinner, een dialectzanger in zijn vrije tijd.

Eindelijk kwam het huis van Clémence, Madeleine en Blanche en hun broers, allemaal heel oprecht en heel zachtvaardig. Vervolgens trouwden uit het gezin Ghesquière vele kinderen, waaronder Aurélie, met Monsieur Courcel en Rachèle. Het laatste gezin voor de hoek was dat van Madame Bataille en haar twee dochters Lucienne en Rosa. De zoon Maurice die daar soms kwam, had, zonder het echt te weten, behoorlijke invloed op mij. Hij had de Ecole Normale de Douai bezocht. Ik weet niet of hij les gaf, maar hij schreef zeker en nam deel aan tijdschriften. Hij was de eerste intellectueel die ik ontmoette. Hij gaf me oude Ecole Normale-notitieboekjes die ik lange tijd heb bewaard, boeken, ik heb nog steeds die waarin we het verhaal van graaf Job vinden, gebonden tijdschriften waarin ik de geschiedenis van de Auberge de la Croix Noire lees. Dus leerde hij mij lezen, ook al hadden we thuis geen boeken. Aan de andere kant had hij ook een grote cavaleriesabel die hij me graag liet zien en die me verbaasde. "Levenloze objecten, heb je een ziel?" Vanaf dit moment moet mijn smaak voor elk object met een verhaal en mijn verlangen om te verzamelen geboren zijn.

Het plaatselijke café, voorheen Café Camille Vandeputte, was Café Vammarck geworden. Vader Vammarck had verschillende dochters, een van hen trouwde met Francis Versavel die zijn

schoonvader verving, een andere Sylvie trouwde met mijn vaders halfbroer Auguste Castelain en zo werd ik min of meer zijn familielid. Franciscus en mijn oom Auguste maakten deel uit van een koor: "La Coecilia Roubaisienne" waarvan de uitstapjes altijd opmerkelijk waren. Roubaix, Tourcoing kenden toen nog andere koren: de Cric-Sik (ik kan de spelling niet garanderen), de Quarante en ik geloof dat er ook de hoek van de rue de la Lys en d'Archimède was: de Maboules. Al deze mensen stonden met elkaar in verbinding, communiceerden zonder enige terughoudendheid, zonder schaamte: we riepen elkaar op straat toe, we praatten lang, we gingen koffie drinken, we gingen tussen de burens om de doden te begraven, we hielden een collecte voor hen bij het van huis tot huis brengen van de mortuaria werd een laatste bezoek gebracht aan de persoon die op zijn sterfbed lag. Dus ging ik, heel jong, met mijn moeder naar François, "lime" zoals ze zeiden, Ghesquière. Het was de eerste keer dat ik een lijk zag.

Zondagen

Op carnavalsdagen, of op Vastenavond, kon ik van twee uur tot zes uur verblijven in de "rue de l'Alma grill", een binnenplaats vlakbij café Cordule waar mijn ouders me naartoe stuurden om per keer een liter bier te kopen, zonder te stoppen om de travestieten voorbij te zien komen. In elke buurt werden ook vaak gekostumeerde groepen gevormd die naar Le Fresnoy gingen om te concurreren. Eén daarvan die bij Fontenoy werd gecreëerd, was die van de "Rode Duivels". Er waren ook 'Les Nourrices' en 'Les Poupons'.

Op zomeravonden, op zondag, kwam iedereen op de drempels van de te kleine en te warme huizen zitten, een blauwe stenen drempel die uit Doornik moest komen, en de hele straat bood dit schouwspel van burens die naast elkaar zaten te kletsen, rustend voordat het werk op maandag werd hervat onder de roep van de fabriekssirenes die iedereen wist te identificeren: "Hé! Hier is Vanoutryve! Ah! Het is Lepoutre."

De straat bood nog steeds het spektakel van straatverkopers. Elke dag was er de melkboer Marcel, dik en rood in het gezicht, die uit Bondues op het nabijgelegen platteland kwam, met een lichte koets getrokken door een paard; hij haalde de melk rechtstreeks uit met zijn maatbekertje. We wisten niet veel over melk in flessen of pakken. Hij heeft mij nooit met deze melk vergiftigd, hoewel het op stormachtige dagen wel eens voorkwam dat het nauwelijks kookte op de kolenkachel.

We merkten ook de zware kar op met een groot vat vol karnemelk. Mijn moeder kocht wat en we aten die 's avonds met rijst en soms stukjes appel: de smaak was een beetje zuur, maar ik denk dat iedereen van karnemelk hield, een basisvoedsel.

*Témoignage de J.N. VANDEPUTTE
Septembre 1993*